

Píše Franz Adam

(E*forum, 26. 08. 2020)

Germanista, bohemista a překladatel **Lukáš Motyčka**, ročník 1979, je osvědčeným znalcem německojazyčné literatury z Čech a Moravy. Coby spoluautor publikace *Handbuch der deutschen Literatur Prags und der Böhmisches Länder* [Příručka německé literatury v Praze a v českých zemích] (2017) napsal příspěvek k heslu „krajina“, v němž na konci stručně vykresluje funkci zobrazování krajiny v díle Josefa Mühlbergera. Tomuto sudetoněmeckému spisovateli zasvětil svůj disertační (a pro účely publikace v roce 2016 značně přepracovaný) projekt ***Die homoerotische Camouflage im literarischen Werk Josef Mühlbergers*** [Homoerotická kamufláž v literárním díle Josefa Mühlbergera], se kterým roku 2010 na Palackého univerzitě v Olomouci obhájil doktorský titul. Předem budiž řečeno: Motyčka tak vytvořil standardní dílo, jež svůj objekt sice nazírá ze zdánlivě úzké perspektivy (omezené právě na téma homosexuality), ve skutečnosti ale předkládá neobyčejně ostrý panoramatický záběr Mühlbergerových vyprávěcích strategií. Homoerotické konstelace postav a s tím spojené problémy tvoří subtext Mühlbergerových syžetů – tak by se dala shrnout Motyčkova teze. Ačkoli publikace vyšla už roku 2016, je Motyčkův výzkum se svou textově analytickou úrovní i nadále aktuálním měřítkem, jímž se mühlbergerovský výzkum bude i v budoucnu muset řídit.

Josef Mühlberger se narodil roku 1903 v českém Trutnově a zemřel roku 1985 ve švábském Eislingenu. Byl spoluvydavatelem uměleckého a literárního časopisu *Witiko*, který vycházel mezi lety 1928 až 1931, snažil se o česko-německé porozumění a „představoval poslední velký pokus v oblasti literatury udržet pohromadě rozcházející se síly v zemi“ (Peter Becher, in: tentýž (Ed.): *Josef Mühlberger. Beiträge des Münchner Kolloquiums*. [Josef Mühlberger. Příspěvky k mnichovskému kolokviu] Mnichov, 1989, s. 6). Mühlbergerova snaha reagovat na fatální politický vývoj humanistickým postojem a estetickým vyznáním ztroskotala už o pár let později, v neposlední řadě kvůli shazujícím výroky jeho sudetoněmeckého spisovatelského kolegy Wilhelma Pleyera. Ten se rázným nacistickým způsobem rozčiloval nad „přítelem pražských židovských literárních kruhů“ a očerňoval popis mladického přátelství v povídce *Die Knaben und der Fluß* [Chlapci a řeka] jako „odporný“ a „perverzní“ (in: *Die Neue Literatur* [Nová literatura] 2/1935, s. 109). Mühlbergerovy zřejmě panické pokusy zalíbit se novým mocipánům se nezdařily, jak se ostatně dalo čekat. Kvůli obvinění z homosexuality šikanovaný a vězením potrestaný spisovatel přežil nacistickou éru jako voják. Po konci války a vystěhování z Čech (před odsunem ho zachránil fakt, že jeho matka byla Češka) už se mu nepodařilo navázat na první literární úspěchy – i přes neustávající čilou produktivitu, četné pocty a významné přímlyvce, jako byli Max Brod nebo Hermann Hesse. Literární svět mladé Spolkové

republiky ho z vysoka ignoroval. Osud, o který se ostatně dělil s většinou německých exilových autorů, kteří emigrovali z hitlerovského Německa.

Mühlberger zanechal vedle záslužných nových překladů českých klasiků také obsáhlé dílo čítající romány, básně, eseje a populárně naučné knihy, mezi nimi problematické, ale dlouho bezkonkurenční *Dějiny německé literatury v Čechách 1900–1939* (v originále: *Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen 1900–1939*). Motyčkův zkoumaný textový korpus obsahuje reprezentativní výběr zhruba třiceti titulů. V úvodní badatelské zprávě formuluje deficity dosavadní mühlbergerovské filologie na základě tří „mýtů“, jež tento výzkum doposud poznamenávaly: na jedné straně mýtus o „politickém autorovi“ a jeho prostředkující činnosti, na straně druhé „poetologický mýtus“ o nerozporuplné literární kvalitě jeho textů a za třetí onen „neuralgický bod“: „autorovu homosexualitu a její vliv na jeho dílo“ (s. 12 f.). Že Motyčka obecně vyjmenovává mnoho deficitů a propaguje nové kritické hodnocení Mühlbergerovy tvorby, je očividné, zůstává to ale okrajovým tématem, autor se také dovede odvolat na známé korunní svědky, když například u bodu dva cituje deníkovou poznámku Thomase Manna k Mühlbergerově románu o Čajkovském *Im Schatten des Schicksals* [Ve stínu osudu] (1950) („mizerně a zmateně napsaný“, s. 13, citováno z Th. Mann: *Tagebücher* [Deníky] 1949–1950. Frankfurt n. M., 1991, s. 263). Ale jeho hlavní zájem patří třetímu „mýtu“, tématu homosexuality, nebo přesněji: homoerotickým strukturám v díle.

„Sexualita“ obecně a „homosexualita“ obzvlášť jsou v literárních textech veličiny závislé na kultuře a více či méně tabuizované, manifestující se často v narativních postupech šifrované komunikace – zastírání, obrazné řeči, kamufláži. Motyčka zkoumá jejich stopy v Mühlbergerově tvorbě pomocí textově analytického přístupu, který vyvinul na základě precizních metodologických úvah. Za základ při tom volí pojem „homoerotické kamufláže“ od Heinricha Deteringa. Detering ji definuje coby „intencionální rozdíl mezi (nepohoršlivým) povrchové textem a (zde: homoerotickým) subtextem“ (s. 47). S tím je spojený „nutný výskyt signálů“ v textu (s. 50, oba citáty z H. Detering: *Das offene Geheimnis. Zur literarischen Produktivität eines Tabus von Winckelmann bis zu Thomas Mann*. [Otevřené tajemství. O literární produktivitě jednoho tabu od Winckelmanna po Thomase Manna] Göttingen, 2002, s. 30). V dalším textu se Motyčka důkladně pouští do jejich hledání a interpretace. První textově analytická část se věnuje strategiím tohoto homoerotického tajného kódu, přičemž se tu zřetelně ukazují kontury sublimace homoerotiky – její úspěšná sexuální realizace je v Mühlbergerových zobrazených žitých světech tabu a v opačném případě vede až ke smrti postav: „V případě neschopnosti se jí vzdát zemřou [...] nebo ale najdou cestu k oficiální sexualitě a vedou více či méně dvojí život“ (s. 129). Detailně popsány jsou opakující se motivy, například častá pubertální chlapecká přátelství (jak byla modelována již v adolescentních románech z přelomu století), rekursy na antickou mytologii a androgynní estetiku, andělé, platonická láska otce a syna, utopie typu „model intimního prostoru pro dva vzájemně se milující muže“ (s. 78), voda a lesy se svou neohraňovanou a splývající sémantikou (ne náhodou byl Mühlberger vášnivým čtenářem Stiftera), krajina a zahrady společně se souvisejícím komplexem locus

amoenus (v kontrastu ke skleníkům značícím „nebezpečí“), stromy, mosty, barvy, hudba, rituály při jídle: Motyčka přepečlivě rekonstruuje jejich funkcionalizaci v homoerotických kontextech. V druhé textově analytické části je tento inventář popisu použit pro modelovou analýzu povídky *Die Knaben und der Fluß* [Chlapci a řeka] (1934) a románu *Bogumil. Das schuldlose Leben und schlimme Ende des Edvard Klíma* [Bogumil. Nevinný život a zlý konec Edvarda Klímy] (1980), jejichž narativní mechanismy vytěsnění a sublimace Motyčka vyzdvihuje. V pozdním románu *Bogumil* je tento komplex vytěsnění, specifický pro určitý typ postavy – manifestující se v explicitní naivitě protagonisty – rozšířen o ideologické implikace, jež kromě misogynního komponentu odhalují také jeden navýsost ahistorický. Na pozadí nacismu by se daly vyložit jako „znaky eskapismu“, jak praví Motyčkovo resumé: „Politický prvek podléhá v perspektivě mühlbergerovského vypravěče absolutní banalizaci. [...] Bogumilovy přespříliš dlouhé exkursy do jeho světonázorového a náboženského vidění odhalují, že absence jakýchkoli politických diskursů je vytěsněním.“ (s. 344f.)

Ostrý panoramatický záběr, jež Lukáš Motyčka tímto příkladně textově blízkým výzkumem otvírá a o němž na počátku již byla řeč, se neomezuje jen na Mühlbergera, ale je v četných exkursech rozšířen o kulturní dějiny homoerotiky od řecké antiky po současnost. Jakkoli podnětné to často je, byl by vzhledem k 40stránkovému přehledu použité literatury přece jen občas smysluplný větší fokus na téma. Ale to nic nemění na inovativních výsledcích – mimochodem potěšitelně dobře čitelné – práce, které se nevyhne nikdo, kdo se v budoucnu bude Josefem Mühlbergerem zabývat.

Přeložila Petra Liebl

Lukáš Motyčka: *Die homoerotische Camouflage im literarischen Werk Josef Mühlbergers*. Wien: Lit (*Erträge Böhmisches-Mährischer Forschungen*, Band 9), 2016, 395 s.

www.ipsl.cz